

Dopingu kasutamise leviku uuring tippsportlaste, treenerite ja tugipersonali seas Eestis

Tellijä: Kultuuriministeerium

Töö teostaja: Eesti Uuringukeskus OÜ

November 2023

SISUKORD

UURINGU TAUST JA EESMÄRK.....	3
VALIM JA METOODIKA.....	4
ANDMETE ANALÜÜS.....	7
TULEMUSED	8
1. TEADMISED.....	8
1.1. Dopingu mõiste ja reeglid.....	8
1.2. Antidopingu alane koolitus	10
2. HOIAKUD	14
2.1. Dopingu kasutamine	14
2.2. Karistused dopingu kasutamise eest	16
3. NORMID	18
3.1. Dopingu kasutamise levik.....	18
3.2. Dopingu kasutamise oht.....	20
3.3. Kokkupuuted dopingu pakkumisega.....	21
4. KÄITUMINE	24
4.1. Ravimite ja toidulisandite kontrollimine	24
4.2. Dopingu kasutamine	26
4.3. Dopingu pakkumisest teavitamine.....	26
KOKKUVÕTE JA JÄRELDUSED.....	29
KASUTATUD KIRJANDUS.....	33

UURINGU TAUST JA EESMÄRK

Eesti Antidopingu ja Spordieetika Sihtasutus (EADSE) viis perioodil 2019–2022 Eesti sportlaste seas läbi keskmiselt 350–400 testimist aastas, mille käigus tuvastati dopingu tarvitamine 0,4% testidest. Samuti koolitatakse aastas 1000–2000 spordivaldkonnaga otseselt või kaudselt seotud isikut (sportlased, treenerid, meditsiinipersonal, sporditöötajad) (EADSE, 2023).

Rahvusvahelised tippportlaste dopingu kasutamise uuringuid näitavad, et 1-2% sportlastest kasutavad dopingut (Ulrich et al., 2018) ning Maailma Dopinguvastase Agentuuri (WADA) statistika kohaselt on 0,65% testidest positiivsed (WADA, 2021). Sportlaste anonüümsed uuringud näitavad aga suuremat arvu. Näiteks USA-s 2020. aastal läbi viidud uuringu tunnistas 9,2% sportlastest, et on viimasel aastal dopingut kasutanud (*U.S. Athlete Doping Prevalence Study | NORC at the University of Chicago, s.a.*). Eestis ei ole dopingu kasutamise uuringuid varem tehtud.

Mõistmaks antud probleemi ulatust Eestis, viis OÜ Eesti Uuringukeskus 2023. aasta oktoobris Kultuuriministeeriumi tellimusel läbi küsitluse, mille eesmärk oli saada ülevaade Eesti tippportlaste, treenerite ja tugipersonali kokkupuutumusest keelatud ainete ja keelatud meetoditega ehk dopinguga ja dopingu tarvitamisest nende hulgas.

Käesolev aruanne annab ülevaate uuringu peamistest tulemustest ning teeb tulemuste põhjal kokkuvõtavad järeldused.

VALIM JA METOODIKA

Üldkogumi suurus on ligikaudu 4000 inimest (tippsportlased, nende treenerid ja muu tugipersonal), kuhu kuuluvad järgmised sihtrühmad üle Eesti:

1. Tippsportlased – individuaalaladel Eesti (noorte)koondise liikmed ja koondise kandidaadid ning pallimängualadel meistriliiga klubide liikmed, (noorte)koondise liikmed ja koondise kandidaadid.
2. Treenerid – punktis 1 toodud individuaalalade sportlaste või pallimängualade võistkondade treenerid.
3. Tugipersonal – punktis 1 toodud individuaalalade sportlaste või pallimängualade võistkondade tugipersonal.

Uuringu läbiviimisel lähtuti Ajzen & Fishbein planeeritud käitumise teooria mudelist, mille järgi tuleneb inimese käitumine tema isiklikest hoiakutest ja uskumustest, mis omakorda kujunevad läbi isiklike kogemuste ja subjektiivsete normide. Subjektiivsed normid motiveerivad ja mõjutavad inimest käituma teatud viisil, mis on ka teiste poolt aktsepteeritud. Inimese käitumise kavatsus ja käitumine määratakse läbi käitumise kohta olevate teadmiste, hoiakute ning subjektiivsete normide.

Küsitlusankeet koostati koostöös Tellijaga ning see sisaldas peamiselt valikvastustega, kuid ka mõningaid avatud küsimusi. Enne küsitluse algust testiti ankeeti viie sihtrühma esindaja peal, kelle ettepanekute põhjal viidi ankeedi lõppversiooni sisse mõningaid muudatusi.

Küsitlus viidi läbi veebiküsitlusena Norstat Eesti AS uuringuplatvormil. Tellija edastatud spordialaliitude kontaktisikutele edastati e-kirjana eesti-, vene- ja inglisekeelsed uuringukutsed koos universaalse elektroonilise küsimustiku aadressiga veebis. Spordialaliitude esindajad saatsid uuringukutsed edasi oma sportlastele ja tugipersonalile. Küsimustikule oli võimalik vastata läbi kõikide digitaalsete vahendite. Samuti oli vastajal võimalik ankeet soovi korral pooleli jätta ja jätkata vastamist hiljem samast kohast.

Kogu protsessi juhtis spetsiaalne veebiuuringute tarkvara. Küsitluse käigus tehti regulaarselt väljavõtteid laekunud vastuste statistikast ning saadeti vastavalt vajadusele meeldetuletusi.

Viimase sammuna küsitlusprotsessis vaadati üle kõik vastused, korrigeeriti ankeeti sisestatud avatud vastused ning teostati kvaliteedikontroll.

Küsitlus viidi läbi veebiküsitlusena ajavahemikul 05.–30.10.2023. Intervjuud toimusid lähtuvalt vastaja eelistusest kas eesti- (86%), vene- (12%) või inglisekeelsena (2%).

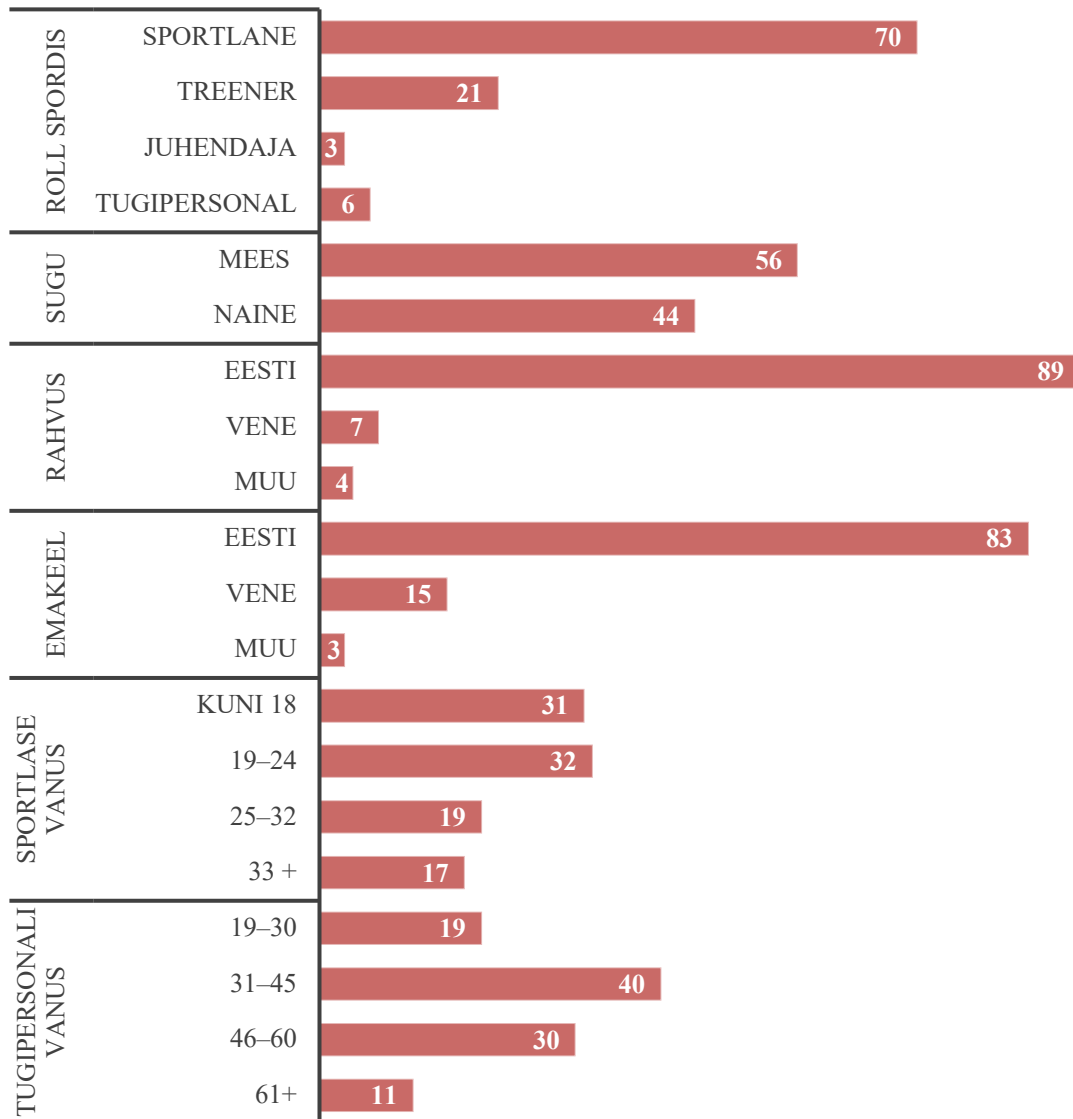
Keskmine vastamise aeg oli 13 minutit, mediaan 8,5 minutit.

Vastajaid oli kokku 1101, neist 774 sportlased, 226 treenerid (on olemas kehtiv kutsetunnistus vastavalt Eesti Kutsekvalifikatsiooniraamistikule), 32 juhendajad (puudub kehtiv kutsetunnistus vastavalt Eesti Kutsekvalifikatsiooniraamistikule) ja 69 sportlase tugipersonal.

Tugipersonal jaotus omakorda järgnevalt: 40 administratiivne tugipersonal (agent, mäenedžer, assistent, spordidirektor jne), 6 meditsiiniline tugipersonal (arst, õde, füsioterapeut, kiropraktik,

(spordi)psühholoog jne) ja 23 muu tugipersonal (lapsevanem, kokk, mehaanik, kohtunik).

Vastajate jaotus sotsiaal-demograafiliste tunnuste kaupa on toodud joonisel nr 1.

Joonis 1. Vastajate profiil sotsiaaldemograafiliste tunnuste lõikes (% , n=1101).

Sportlastelt küsiti, millise spordialaga on nad seotud Eesti koondise või noortekoondise liikme või kandidaadina või spordimängu meistriliiga tasemel ning treeneritelt, juhendajatelt ja tugipersonalilt, millise spordialaga on nad seotud antud rollis. Juhul, kui oldi seotud mitme spordialaga, paluti märkida peamine ning lähtuda küsimustikule vastates valitud spordialast.

Vastajate jaotus spordialade kaupa on esitatud tabelis nr 1.

Tabel 1. Vastajate jaotus spordialade lõikes¹ (% , n=1101).

Spordiala	Sportlased	Tugipersonal (sh treenerid)
Korvpall	106	23
Jalgpall	70	15
Jäähoki	70	13
Jalgrattasport, triatlon, orienteerumine	63	20
Jõutõstmine, tõstmine	60	10
Kergejõustik	45	50
Kulturism ja fitness	45	4
Cheerleading, tantsusport, võimlemine	44	34
Võrkpall	38	8
Aerutamine, sõudmine, purjetamine	29	9
Ujumine	29	15
Suusasport, sh laskesuusatamine	24	10
Golf, kurling, lennuketta sport, casting	21	3
Käsipall	17	15
Lauatennis, sulgpall, tennis	15	36
Laskesport, vibulaskmine	13	7
Judo, maadlus, poks	12	16
Saalihoki	12	6
Kriket, ragbi	10	0
Autosport, lennusport, mootorrattasport, veemootorisport	8	4
Kabe, male või turniiribridž	8	4
Moodne viievõistlus, ratsasport	8	2
Uisutamine, rulluisutamine	7	6
Parasport	6	2
Vehklemine	6	2
Karate, kickboxing, muay thay, sambo, sumo, taekwondo, wushu kungfu	3	7
Allveesport, kujundujumine, veepall	2	2
Automudelisport, laevamudelism, raadiosport	2	4
Ronimissport, rulasport, veesuusa- ja veelauasport	1	0
Noolemäng, petank, piljard, veeremängud	0	0
Padel, squash	0	0
Kokku	774	327

¹ Vastajate anonüümsuse tagamiseks uuringus mitmed spordialad liideti.

ANDMETE ANALÜÜS

Andmete analüüsimiseks kasutati statistikaprogramme SPSS ja MS Excel.

Käesolevas raportis on tulemused illustreeritud jooniste ja tabelitena. Joonistel ja tabelites toodud andmed on ümmardatud arvutiprogrammide poolt ja seetõttu võib ridade või veergude summa moodustada kohati üle või alla 100%.

Statistilist olulisust mõõdeti Hii-ruut testidega taustatunnustest rolli (sportlane ja tugipersonal: treener, juhendaja, muu tugipersonal), soo, emakeele, vanusegrupi ja spordiala lõikes ning raportis on välja toodud vaid need erinevused, mis osutusid statistiliselt olulisteks ning mida saab seega laiendada ka uuringu sihtrühmale. Spordialade võrdluses on analüüsitud sportlaste ja tugipersonali vastuseid koos ning kaasatud vaid need alad, kus vastajate arv oli minimaalselt 24 (korvpall, kergejõustik, jalgpall, jäähoki, jalgrattasport/triatlon/orienteerumine, cheerleading/tantsusport/võimlemine, jõutõstmine/tõstmine, lauatennis/sulg pall/tennis, kulturism/fitness, võrkpall, ujumine, aerutamine/sõudmine/purjetamine, suusasport/laskesuusatamine), käsipall, judo/maadlus/poks, golf/kurling/lennuketta sport/casting).

Jooniste allkirjades on välja toodud valimi vastajate arvud.

Aruande lisadena esitatakse IBM SPSS andmefail, küsitluse eestikeelne ankeet ning andmetabelid erinevate sotsiaal-demograafiliste tunnuste kaupa.

TULEMUSED

1. Teadmised

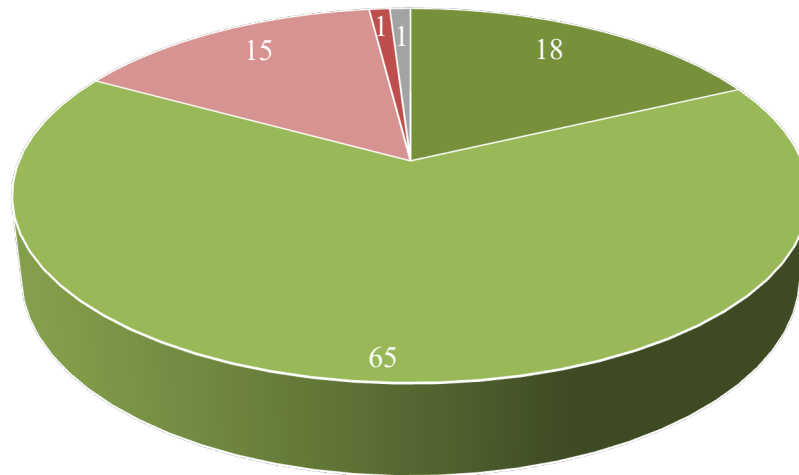
Ajzeni & Fishbeini planeeritud käitumise teooria mudelist lähtuvalt määratakse inimese käitumise kavatsus ja käitumine läbi käitumise kohta olevate teadmiste, hoiakute ning subjektiivsete normide. Järgnevalt keskendume sellele, kui hästi on sportlased ja nende tugipersonal kursis sellega, mis on doping, selle vastased reeglid ning Eestis nende reeglite rikkumise puhul rakendatavad karistused. Käsitleme ka antidopingu alaste koolituste läbimisega seonduvat.

1.1. Dopingu mõiste ja reeglid

Dopingu ehk keelatud ainete ja meetodite olemusega on endi hinnangul väga hästi kursis pea viiendik ja küllaltki hästi kursis pea 2/3 sportlastest ja nende tugipersonalist (joonis 2). 15% sihtrühma esindajate teadlikkus antud teemal eriti hea ei ole, samas oma teadmisi täiesti puudulikuks peab vaid 1%.

Spordialadest on dopingu olemusega endi hinnangul väga hästi kursis enim judo/maadluse/poksi (36%) ja jõutõstmise/tõstmise (33%) ning vähim võrkpalli (7%), käsipalli (9%) ja lauatennise/sulgpalli/tennisega (10%) seotud sportlased ja tugipersonal.

Väga hästi on dopingu olemusega endi hinnangul kursis sagedamini vene kui eesti emakeelega sihtrühma liikmed (23% vs 16%), samuti on sellega teiste vanusegruppidega võrreldes paremini kursis 25–32-aastased sportlased (27%). Sportlaste ja nende tugipersonali (treenerid, juhendajad jm tugipersonal) teadlikkuses dopingust olulisi erinevusi ei olnud.

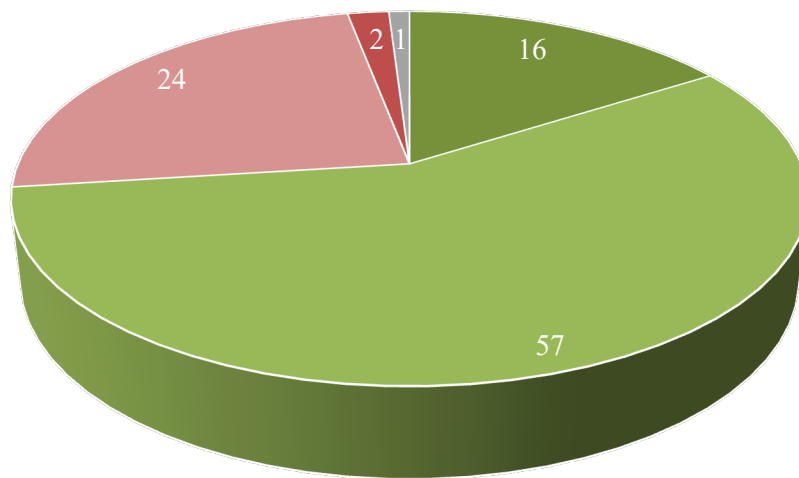
■ Väga hästi ■ Küllaltki hästi ■ Mitte eriti hästi ■ Üldse ei ole kursis ■ Ei oska öelda

Joonis 2. Kursis olek dopingu ehk keelatud ainete ja meetodite olemusega (% , n=1101).

Teadlikkus dopinguvastastest reeglitest on dopingu olemusega võrreldes madalam. Väga head teadmised on antud valdkonnas 16% ja küllaltki heaks hindab oma teadlikkust veidi alla 60% sihtrühmast, samas kui neljandik selle teemaga eriti hästi kursis ei ole ning vähesel määral on ka neid, kel puuduvad sellest igasugused teadmised (joonis 3).

Spordialadest on dopinguvastaste reeglitega endi hinnangul väga hästi kursis enim golfi/kurlingu/lennuketta spordi/castingu esindajad (29%), ent keskmisest oluliselt sagedamini peavad oma teadmisi väga heaks ka jõutõstmise/tõstmise (23%), kulturismi/fitnessi (22%) ning judo/maadluse/poksi (21%) sportlased ja tugipersonal. Kõige harvem on aga dopinguvastastest reeglitest väga hästi teadlikud käsipalli (9%), lauatennise/sulgpalli/tennise (10%) ning jalgrattaspordi/triatloni/orienteerumisega seotud sportlased ja tugipersonal.

Dopinguvastaste reeglitega on paremini kursis eesti kui vene emakeelega sihtrühma esindajad (väga või küllaltki hästi 74% vs 66%) ning 25–32-aastased sportlased (83%). Sportlaste ja nende tugipersonali teadlikkuses olulisi erisusi ei esine.

■ Väga hästi ■ Küllaltki hästi ■ Mitte eriti hästi ■ Üldse ei ole kursis ■ Ei oska öelda

Joonis 3. Kursis olek dopinguvastaste reeglitega (% , n=1101).

Nii sportlastelt kui tugipersonalilt küsiti avatud küsimusega, milliseid karistusi Eestis dopingureegli(te) rikkumise puhul rakendatakse.

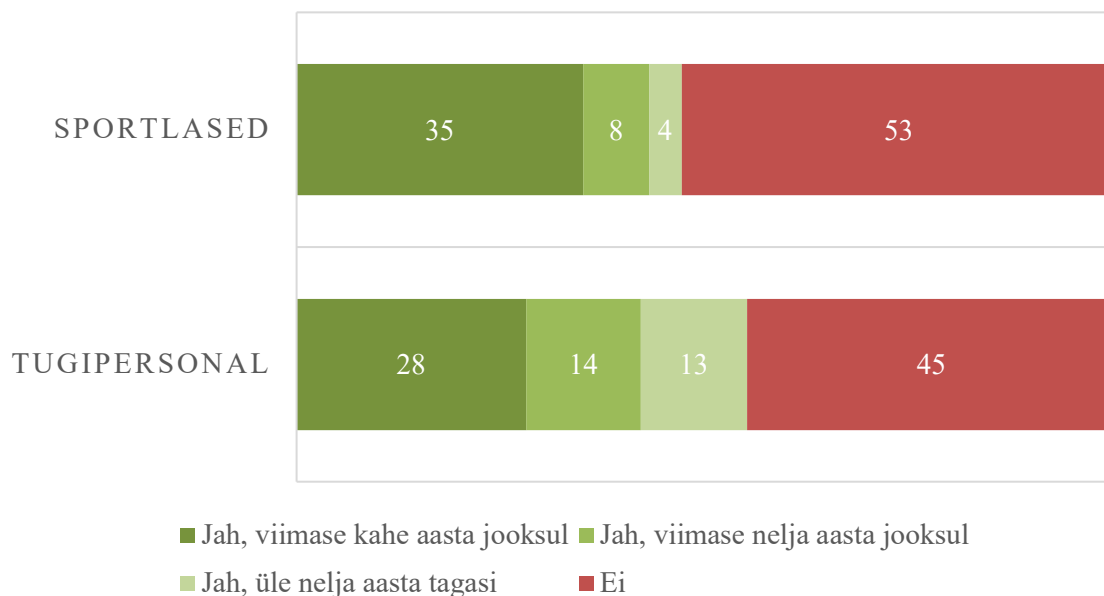
Enim toodi välja võistluskeeldu (85%), millele järgnesid rahatrahv (17%) ja diskvalifitseerimine (10%). Vähemal määral mainiti tulemuste tühistamist (7%), treeneri tegutsemiskeeldu (6%), vanglakaristust või kriminaalmenetlust (5%), autasude äravõtmist (3%), hoiatust (2%), toetuste kaotamist (1%), sportlase kutsetunnistuse äravõtmist (1%), maine kahjustamist (1%) ja kohustuslikku nõustamist (0,3%).

1.2. Antidopingu alane koolitus

Antidopingu alase koolituse on kokku läbinud 47% uuringus osalenud sportlastest ja 55% tugipersonalist (joonis 4). Kõige sagedamini on koolitus läbitud viimase kahe aasta jooksul, kuid tugipersonal on sportlastega võrreldes oluliselt enam osalenud koolitustel ka viimase nelja aasta jooksul või veelgi rohkem aega tagasi.

Spordialade võrdluses on antidopingu alase koolituse läbinuid enim kergejõustiku (88%), võrkpalli (85%) ja cheerleadingu/tantsuspordi/võimlemise (82%) sportlaste ja tugipersonali seas ning valdavalt on antud koolitus läbitud viimase kahe aasta jooksul (67-70%).

Antidopingu alasel koolitusel seni mitte osalenuid on aga enim kulturismi/fitnessi (86%), ujumise (80%), käsipalli (75%) ja lauatennise/sulgpalli/tennise (69%) esindajate seas.

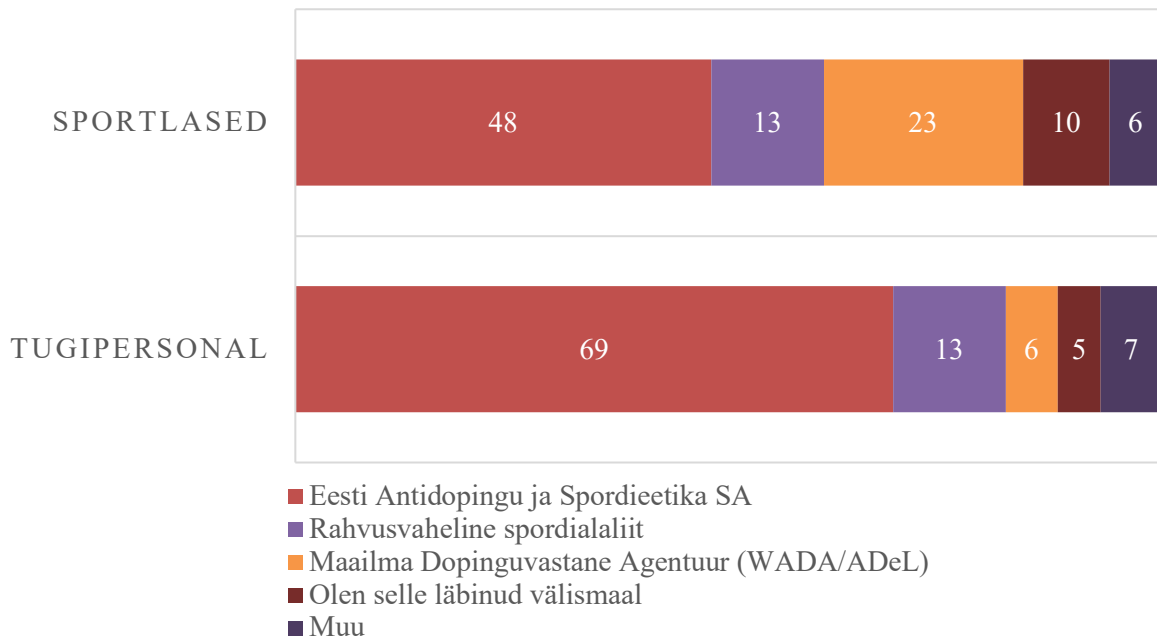

Joonis 4. Antidopingu alase koolituse läbimine (% , n=1101).

Viimase kahe aasta jooksul on antidopingu alase koolituse läbinud sagedamini naised kui mehed (38% vs 29%) ning vene- (28%) ja muukeelsetega (23%) võrreldes eesti emakeelega (34%) sihtrühma esindajad, samuti 25–32-aastased sportlased (41%).

Antidopingu alase koolituse läbinud sihtrühma liikmed hindavad oma teadmisi nii dopingu olemusest kui dopinguvastastest reeglitest oluliselt paremaks kui koolituse mitte läbinute. Suurim erinevus on siinkohal koolituse viimasel kahel aastal läbinute ja üldse mitte läbinute vahel. Dopingu olemusega on viimasel kahel aastal antidopingu alase koolituse läbinutest kas väga hästi või küllaltki hästi kursis 94% ja sellist koolitust mitte kunagi läbinutest 72%, sellega mitte eriti hästi või üldse mitte kursis on 26% koolituse mitte läbinutest ja vaid 5% koolitusel viimasel kahel aastal osalenutest. Dopinguvastastest reeglitest peab ennast väga hästi või küllaltki hästi teadlikuks 93% viimasel kahel aastal koolituse läbinutest ja 57% koolituse mitte läbinutest ning reeglitest mitte eriti hästi või üldse mitte teadlikud on 6% viimase kahe aasta jooksul koolituse läbinutest ja 42% antidopingu alasel koolitusel mitte osalenutest. Seega võib öelda, et antidopingu alase koolituse läbimine tõstab nii sihtrühma teadlikkust dopingu olemusest kui ka dopinguvastastest reeglitest.

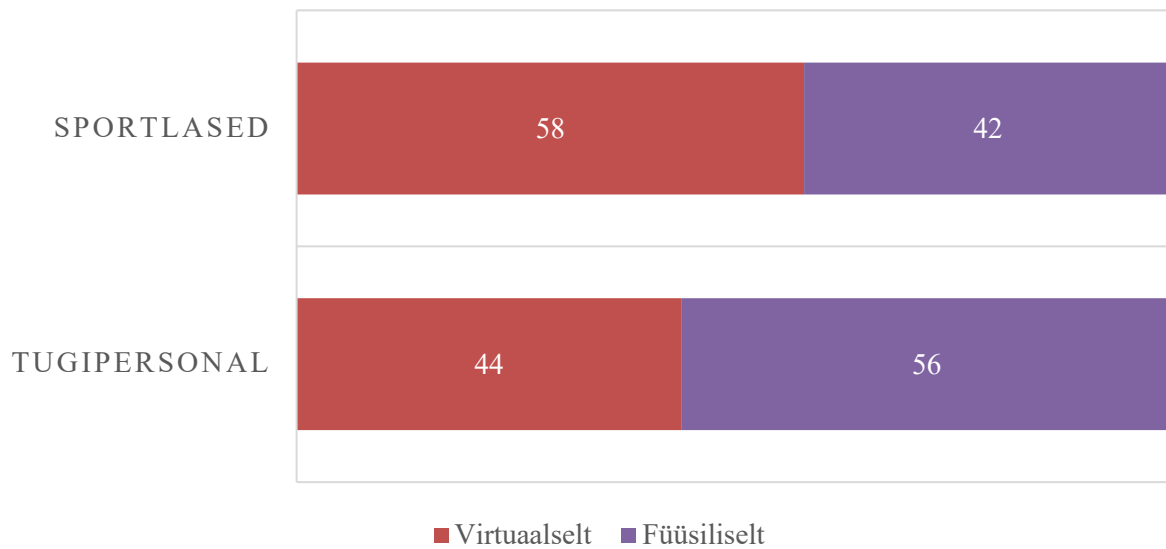
Pea 70% antidopingu alasel koolitusel käinud tugipersonalist ja ligi pooled sportlastest on läbinud Eesti Antidopingu ja Spordieetika SA korraldatud koolituse (joonis 5).

Joonis 5. Antidopingu alase koolituse läbiviija (% , mitu vastust; n=542).

Sportlased on võrreldes tugipersonaliga osalenud oluliselt sagedamini Maailma Dopinguvastane Agentuuri (WADA; 23% vs 6%) või välismaal korraldatud koolitusel (10% vs 5%). Naised on osalenud meestega võrreldes enam EADSE koolitusel (60% vs 50%) ning mehed on läbinud koolituse naistest sagedamini välismaal (12% vs 4%). Eesti keelt emakeelena rääkijad on osalenud oluliselt enam EADSE (59% vs 37%) ning vene emakeelega vastajad rahvusvahelise spordialaliidu (24% vs 11%) koolitustel. Kuni 18-aastased sportlased on osalenud enim EADSE koolitustel (57%) ning 25–32-aastased läbinud koolituse välismaal (19%).

Sportlased on läbinud antidopingu alase koolituse sagedamini veebis ning tugipersonal füüsiliselt (joonis 6).

Joonis 6. Antidopingu alase koolituse vorm (% , mitu vastust; n=542).

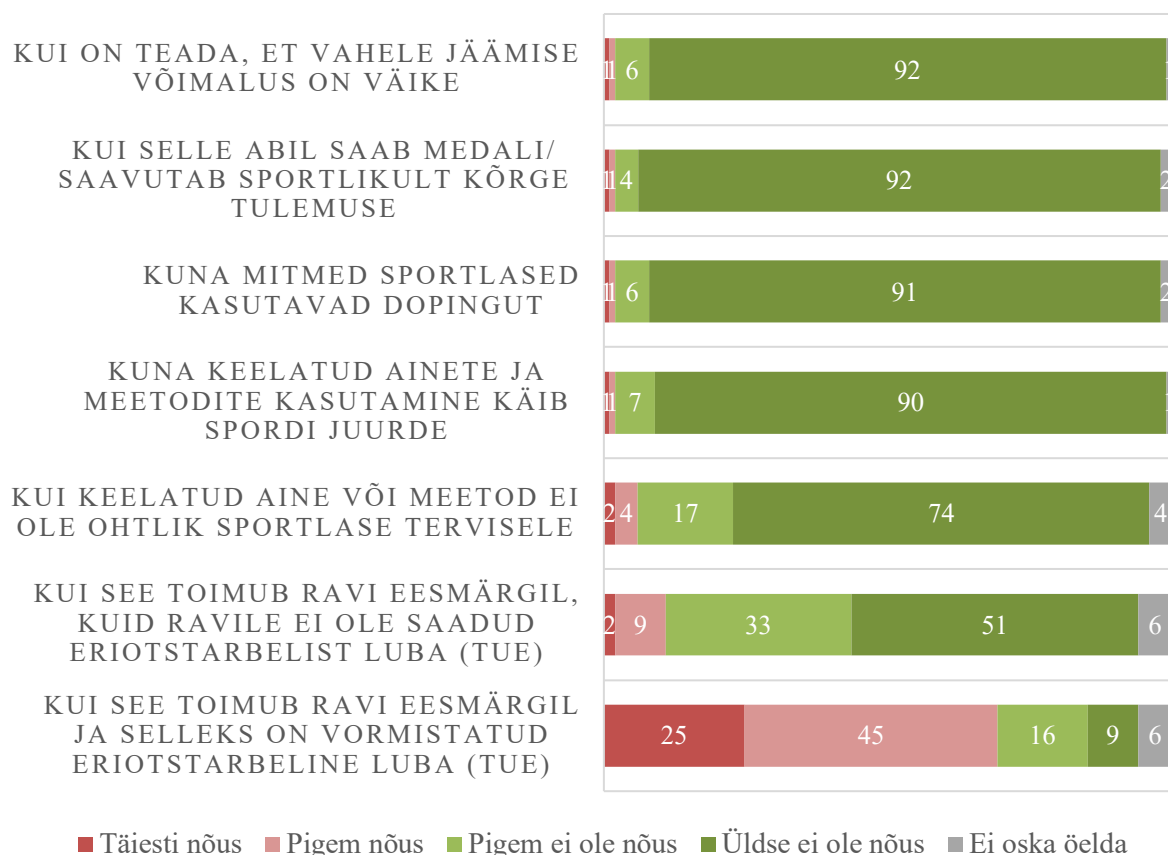
Virtuaalsetel kohtumistel on olnud esindatud enim naised (64%) ning füüsilistel mehed (56%). Tugipersonali puhul ilmnes ka asjaolu, et nooremad tugipersonali liikmed on osalenud enam veebi- ning vanemad füüsilistel koolitustel.

2. Hoiakud

Lähtuvalt Ajzeni & Fishbeini planeeritud käitumise teooria mudelist kujunevad isiklikud hoiakud ja uskumused läbi isiklike kogemuste ja subjektiivsete normide. Dopingu kasutamise alaste hoiakute kaardistamiseks uuriti sihtrühmalt, millistel juhtudel peetakse dopingu kasutamist õigustatuks ning kas sportlasi ja tugipersonali tuleks dopingu reeglite rikkumise korral karistada.

2.1. Dopingu kasutamine

Dopingu kasutamist ei pea vähemalt 90% sihtrühmast üldse aktsepteeritavaks olukordades, kus on väike vahele jäämise võimalus või selle abil saab sportlikult kõrge tulemuse, samuti ei peeta õigustatud ettekäändeks seda, et mitmed teised sportlased kasutavad dopingut või selle kasutamine käib spordi juurde (joonis 7). Samas suhtutakse dopingu kasutamisse oluliselt tolerantsemalt, kui see toimub ravi eesmärgil, kuid ilma eriotstarbelise loata või keelatud aine või meetod ei ole sportlase tervisele ohtlik – esimesel juhul peab dopingu kasutamist õigustatuks 6% ning teisel 11%.

Joonis 7. Nõustumine dopingu kasutamist õigustavate väidetega (%; n=1101).

Valikus olnud ainsat legaalselt dopingut kasutamise võimalust olukorras, kus see toimub ravi eesmärgil koos selleks vormistatud eriotstarbelise loaga, aktsepteerib kokku 70% sihtrühmast.

Spordialadest pidasid dopingut kasutamist kõige sagedamini teatud juhtudel õigustatuks jäähoki, kulturismi/fitnessi ja jõutõstmise/tõstmise esindajad, kes nõustusid teiste aladega võrreldes enam väidetega, et dopingut kasutamine on õigustatud, kui see pole ohtlik sportlase tervisele, selle abil saavutab medali või sportlikult kõrge tulemuse ning kuna mitmed sportlased kasutavad dopingut ning selle tarvitamine käib spordi juurde.

Lisaks mainitud aladele nõustusid lauatennise/sulgpalli/tennise esindajad keskmisest sagedamini väitega, et dopingut kasutamine käib spordi juurde ning korvpalliga seotud sportlased ja tugipersonal, et see on õigustatud, kui pole ohtlik sportlase tervisele.

Dopingut tarvitamise ravi eesmärgil, kuid ilma selleks väljastatud eriotstarbelise loata, suhtusid teiste aladega võrreldes soosivamalt käsipalli, jalgpalli, judo/maadluse/poksi ja jäähoki esindajad.

Tugipersonal nõustub sportlastega võrreldes vähemal määral nii sellega, et dopingut kasutamine on õigustatud, kui keelatud aine või meetod ei ole ohtlik sportlase tervisele, kui see toimub ravi eesmärgil ilma eriotstarbelise loata või ka ravi eesmärgil ja selleks vormistatud eriotstarbelise loaga. Lisaks arvatakse ka sportlastest harvemini, et keelatud ainete ja meetodite kasutamine käib spordi juurde.

Eesti emakeelega vastajad peavad dopingut kasutamist vene emakeelega sihtrühma esindajatest harvemini õigustatuks nii juhul, kui keelatud aine või meetod ei ole ohtlik sportlase tervisele, selle abil saavutab sportlikult kõrge tulemuse kui vahele jäämise võimalus on väike. Samuti nõustutakse vähem dopingut kasutamise õigustamisega argumentidega, et keelatud ainete ja meetodite kasutamine käib spordi juurde ning mitmed sportlased kasutavad dopingut. Enam nõustuvad eesti emakeelega vastajad aga dopingut kasutamise õigustusega juhul, kui see toimub ravi eesmärgil ja selleks on vormistatud eriotstarbeline luba.

Naised nõustuvad meestest harvemini väidetega, et dopingut on õige kasutada, kui selle abil saavutab sportlikult kõrge tulemuse, see toimub ravi eesmärgil, kuid ravile ei ole saadud eriotstarbelist luba ning kui vahele jäämise võimalus on väike.

Vanusegruppidest eristusid teistest enim 25–32-aastased sportlased, kes peavad dopingut kasutamist harvem õigustatuks juhtudel, kui selle abil saavutab sportlikult kõrge tulemuse, see toimub ravi eesmärgil, kuid ravile ei ole saadud eriotstarbelist luba, aga ka siis, kui selline luba on vormistatud.

46–60-aastased tugipersonali liikmed on kõige vähem kursis asjaoluga, et dopingut kasutamine on õigustatud juhul, kui see toimub ravi eesmärgil ja selleks on vormistatud eriotstarbeline luba.

Viimasel kahel aastal antidopingut alase koolituse läbinud nõustuvad koolituse mitte läbinutega võrreldes oluliselt vähem seisukohtadega, mille kohaselt dopingut tarvitamine on teatud juhtudel siiski õigustatud. Seega võib öelda, et antidopingut alase koolituse läbimine mõjutab positiivselt ka dopingut kasutamist puudutavaid hoiakuid.

2.2. Karistused dopingu kasutamise eest

Sportlaste dopingu kasutamise ja tugipersonali dopingu kasutamisele kaasa aitamise (nt dopingu vahendamise, tarvitamisele õhutamise jms) eest karistamist peavad pea kõik sihtrühma esindajad vajalikuks (joonis 8). Enim toetatakse sealjuures nii sportlaste kui tugipersonali karistamist vastavalt hetkel spordis kehtivatele reeglitele. Kehtivatest reeglitest rangemat karistamist või kriminaalkaristuse rakendamist pooldatakse sagedamini tugipersonali kui sportlaste dopingu reeglite vastaste eksimuste korral.

Sportlaste ja tugipersonali hinnangutes dopingu tarvitamise või sellele kaasa aitamise eest karistamisele olulisi erinevusi ei esinenud.

Joonis 8. Hinnangud dopingu kasutamise (sportlased) või sellele kaasa aitamise (tugipersonal) eest karistamisele (% , n=1101).

Spordialade lõikes toetavad sportlaste dopingu kasutamise eest karistamist vastavalt kehtivatele reeglitele enim golfi/kurlingu/lennuketta spordi/castingu (92%), cheerleadingu/tantsuspordi/võimlemise (89%), käsipalli (88%), korvpalli (87%) ja lauatennise/sulgpalli/tennise (86%) esindajad. Samas jalgpalli (27%), jalgrattaspordi/triatloni/orienteerumise (21%), judo/maadluse/poksi (18%) ja suusatamise (18%) sportlased ja tugipersonal pooldavad keskmisest oluliselt enam kehtivatest reeglitest rangemaid karistusi.

Sportlaste dopingu tarvitamisele kaasa aidanud tugipersonali kehtivate reeglite järgset karistamist pooldavad keskmisest oluliselt sagedamini käsipalli (84%), cheerleadingu/tantsuspordi/võimlemise (82%), aerutamise/sõudmise/purjetamise (79%), ja kergejõustiku (76%) esindajad ning sellest karmimaid karistusi jalgpalli (31%), suusaspordi

(27%), ujumise (25%) ja jalgrattaspordi/triatloni/orienteerumise (24%) esindajad.

Naised toetavad meestest enam sportlaste dopingi kasutamise ja tugipersonali sellele kaasa aitamise eest karistamist vastavalt kehtivatele reeglitele, mehed pooldavad aga mõlemal juhul sagedamini kehtivatest reeglitest rangemat karistamist ja kriminaalkaristuse rakendamist.

Lähtuvalt kehtivatest reeglitest karistamist pooldavad nii sportlaste kui tugipersonali puhul enam vene emakeelega ja sellest rangemat karistamist eesti emakeelega sihtrühma esindajad.

Tugipersonali sportlaste dopingi tarvitamisele kaasa aitamise eest vastavalt kehtivatele reeglitele karistamist pooldavad enim kuni 18-aastased (78%) ja vähim 33-aastased või vanemad sportlased (60%). Spordis hetkel kehtivatest reeglitest karmimaid karistusi soovivad dopingi tarvitamisele kaasa aidanud tugipersonalile enim 25–32-aastased (22%) ning kriminaalkaristust 33-aastased ja vanemad (11%) sportlased.

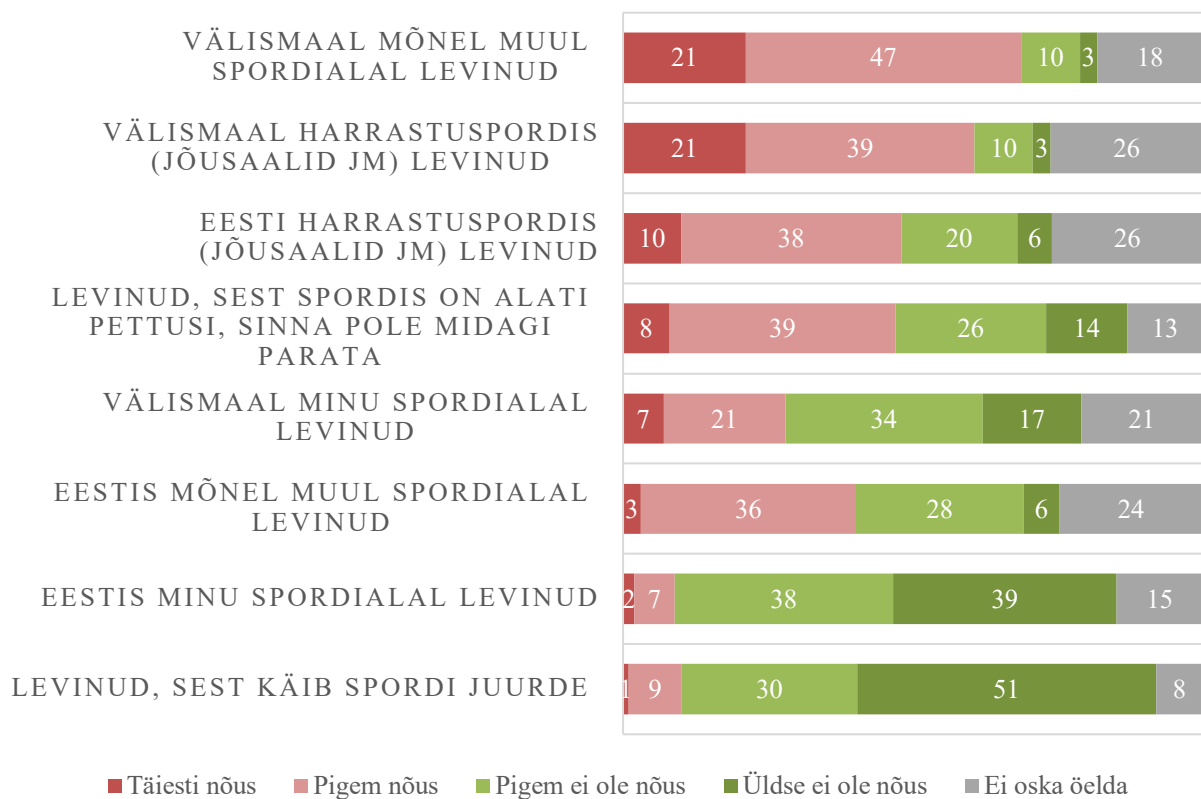
3. Normid

Planeeritud käitumise teooria mudeli (Ajzen & Fishbein) järgi motiveerivad ja mõjutavad subjektiivsed normid inimest käituma teatud viisil, mis on ka teiste poolt aktsepteeritud. Järgnevalt käsitleme dopingu kasutamise levikut, selle kasutamise ohte ning isiklikke kokkupuuteid dopingu pakkumisega.

3.1. Dopingu kasutamise levik

Keelatud ainete ja meetodite kasutamist peetakse enam levinuks enda vahetust lähedusest kaugemal – ligi 70% sihtrühma arvates on doping levinud välismaal mõnel muul (mitte endaga seotud) spordialal ja 60% hinnangul välismaal harrastusspordis (joonis 9). Eestis peetakse dopingut enam levinuks harrastusspordis (48%) ja mõnel muul spordialal (39%), kui alal, millega ise seotud ollakse (9%). Seevastu välismaal peetakse ka enda spordialal dopingut oluliselt enam levinuks (28%).

Pea pooled vastajad on seisukohal, et doping on levinud, kuna pettuste esinemine spordis on paratamatu ning kümnendiku hinnangul käib doping spordi juurde.

Joonis 9. Hinnangud keelatud ainete ja meetodite kasutamise levikule (% , n=1101).

Spordialade esindajatest peavad dopingu tarvitamist Eestis enda alal ülekaalukalt enim levinuks kulturismi/fitnessi (täiesti või pigem nõus 51%) ja jõutõstmise/tõstmise (34%) valdkonna sportlased ja tugipersonal. Välismaal peetakse dopingu tarvitamist enda spordialal veelgi enam levinuks – sellega on täiesti või pigem nõus 89% jõutõstmise/tõstmise ja 82% kulturismi/fitnessi esindajatest. Keskmisest oluliselt sagedamini peavad dopingu tarvitamist välismaal enda spordialal levinuks ka judo/maadluse/poksi (39%), kergejõustiku (39%) ja jalgpalli (34%) esindajad.

Dopingu tarvitamist mõnel muul spordialal peavad Eestis enim levinuks jõutõstmise/tõstmise (73%), korvpalli (48%), võrkpalli (46%) ja lauatennise/sulgpalli/tennise (45%) esindajad ning välismaal jõutõstmise/tõstmise (94%), kulturismi/fitnessi (80%), võrkpalli (74%) ja cheerleadingu/tantsuspordi/võimlemise (74%) sportlased ja tugipersonal.

Eesti harrastusspordis peavad dopingu kasutamist keskmisest oluliselt enam levinuks jõutõstmise/tõstmise (76%), golfi/kurlingu/lennuketta spordi/castingu (67%), ja judo/maadluse/poksi (64%) esindajad. Välismaa harrastusspordi puhul on samal seisukohal samuti enim jõutõstmise/tõstmise (93%), judo/maadluse/poksi (79%) ja golf/kurlingu/lennuketta spordi/castingu (67%) ning lisaks ka suusaspordi (68%), kulturismi/fitnessi (67%) ja ujumise (66%) sportlased ja tugipersonal.

Seisukohal, et dopingu kasutamine on levinud, kuna spordis on paratamatult alati pettusi, on enim jõutõstmise/tõstmise (67%), lauatennise/sulgpalli/tennise (59%), judo/maadluse/poksi (57%) ja kulturismi/fitnessi (55%) sportlased ja tugipersonal.

Tugipersonali esindajad nõustuvad sportlastest harvemini, et doping on Eestis või välismaal nendega seotud spordialal ning välismaal mõnel muul spordialal ja harrastusspordis levinud. Sportlastest enam nõustub tugipersonal aga dopingu levimisega seetõttu, et see käib spordi juurde.

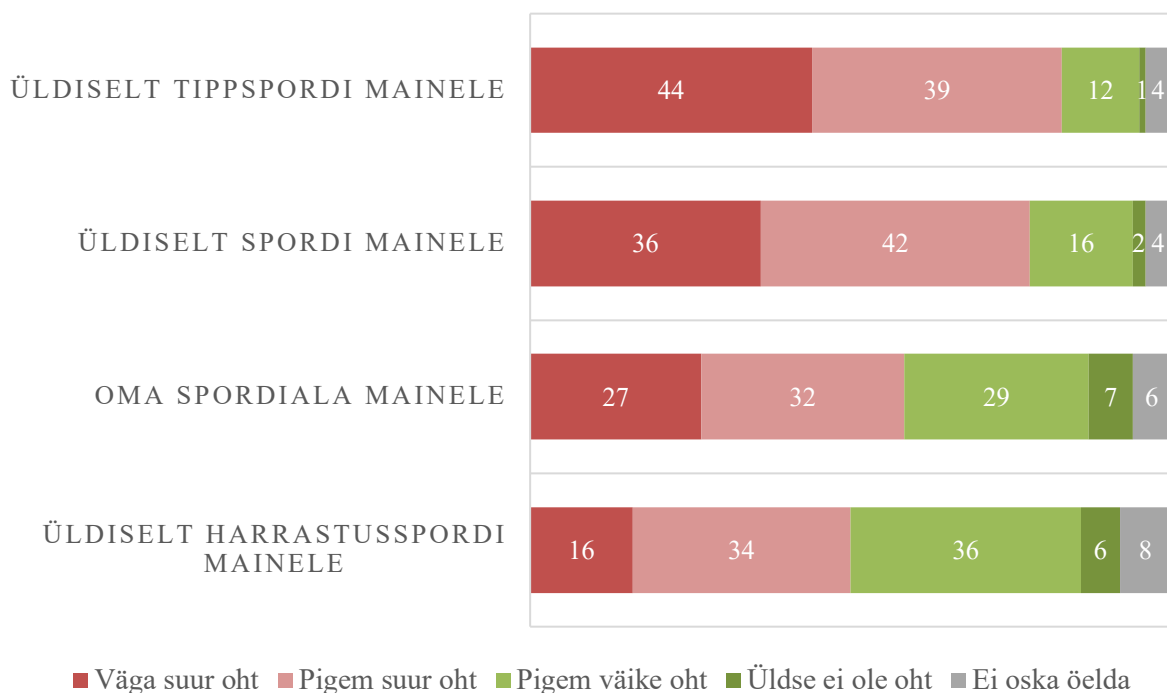
Naised arvavad meestest sagedamini, et dopingu kasutamine on Eestis ja välismaal levinud nii nende endi kui muudel spordialadel. Vene emakeelega vastajad on sagedamini veendunud, et keelatud ainete ja meetodite kasutamine on nende spordialal levinud nii Eestis kui välismaal ning spordis on alati pettusi. Eesti emakeelega sihtrühma esindajad aga leiavad enam, et dopingu kasutamine on nii Eestis kui välismaal levinud mõnel muul spordialal ning harrastusspordis.

Kuni 18-aastased sportlased nõustuvad vähim väidetega, et dopingu kasutamine on levinud Eesti harrastusspordis ning käib spordi juurde. 18–24-aastaste sportlaste hinnangul on doping enam levinud nende spordialal välismaal.

Tugipersonalist eristuvad teistest vanusegruppidest aga 19–30-aastased, kes on sagedamini arvamusel, et doping on levinud nii Eestis kui välismaal mõnel muul spordialal.

3.2. Dopingu kasutamise oht

Dopingut peetakse ohtlikuks nii Eesti tipp- kui harrastusspordi mainele. Suurima ohuna nähakse dopingut tippspordi mainele üldiselt – 44% sihtrühmast peab seda väga ohtlikuks (joonis 10). Üldist spordi mainet ohustab doping samuti ligi 80% sihtrühma esindajate hinnangul, kuid siin nähakse ohtu sagedamini pigem suure kui väga suurena. Endaga seotud spordiala mainele näeb dopingut kasutamist väga suure ohuallikana veidi üle neljandiku ning pigem suure ohuna pea kolmandik sportlastest ja tugipersonalist. Vähimat ohtu kujutab dopingut tarvitamine sihtrühma arvates aga harrastusspordi mainele üldiselt.

Joonis 10. Hinnangud keelatud ainete ja meetodite kasutamise ohule Eestis (% , n=1101).

Väga suure ohuna oma spordiala mainele Eestis näevad dopingut kasutamist enim suusatamise (59%), aerutamise/sõudmise/purjetamise (45%), judo/maadluse/poksi (43%), kulturismi/fitnessi (37%) ja kergejõustiku (37%) esindajad.

Väga suureks ohuks Eestis tippspordi mainele üldiselt peavad dopingut tarvitamist samuti aerutamise/sõudmise/purjetamise (66%), suusatamise (56%) ja judo/maadluse/poksi (54%), aga ka cheerleadingu/tantsuspordi/võimlemise (55%) ja võrkpalli (59%) sportlased ja tugipersonal.

Keelatud ainete tarvitamine ohustab Eesti spordi mainet tervikuna eelkõige suusatamise (50%), jäähoki (47%), golfi/kurlingu/lennuketta spordi/castingu (46%), cheerleadingu/tantsuspordi/võimlemise (44%) ja aerutamise/sõudmise/purjetamise (42%) valdkonna esindajate hinnangul.

Harrastusspordi maine puhul erinevate spordialade esindajate hinnangutes statistiliselt olulisi erinevusi ei esinenud.

Sportlased peavad tugipersonaliga võrreldes dopingut suuremaks ohuks nii oma spordiala mainele kui spordi mainele üldiselt.

Naised ja vene emakeelega sihtrühma esindajad näevad dopingu kasutamises sagedamini ohtu nii oma spordiala mainele, kui tippspordi ja harrastusspordi mainele tervikuna. Enda spordiala mainele näevad dopingu kasutamises harvemini ohtu kuni 18-aastased sportlased.

3.3. Kokkupuuted dopingu pakkumisega

Keelatud ainete või meetodite ehk dopingu pakkumisi on tehtud Eestis viimase nelja aasta jooksul 3% ja rohkem kui neli aastat tagasi 2% sihtrühma esindajatele. Välismaal on selliste pakkumiste osaliseks saanud mõlemal perioodil 1%. Nii „ei oska öelda“ kui „ei soovi vastata“ vastuste osakaal on nii Eestis kui välismaal tehtud dopingu pakkumiste puhul samuti 1%, millest tulenevalt on võimalik, et dopingu pakkumiste osakaal võib tegelikkuses olla pisut suurem.

Erinevate spordialade võrdluses on saanud eri perioodidel Eestis enim dopingu pakkumisi kulturismi/fitnessi (18%) ja jõutõstmise/tõstmisega (16%) tegelevad sportlased.

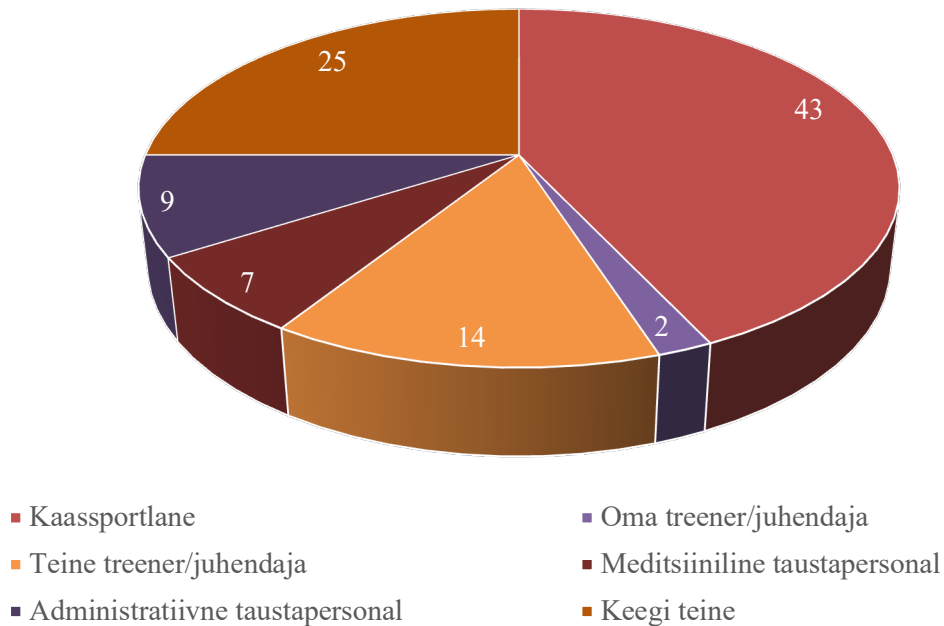
Eestis on viimase nelja aasta jooksul pakutud dopingut sagedamini vene emakeelega ja rohkem kui neli aastat tagasi eesti emakeelega vastajatele². Samuti on Eestis viimase nelja aasta jooksul tehtud dopingu pakkumisi eelkõige 19–24- ja 33-aastastele või vanematele sportlastele (5%, teised vanusegrupid 1%) Sportlaste ja tugipersonali vastustes antud teemal olulisi erinevusi ei esinenud.

Sportlastelt ja nende tugipersonali liikmetelt, kellele oli mingil perioodil kas Eestis või välismaal dopingu pakkumisi tehtud, uuriti ka seda, kes oli keelatud aine või meetodi pakkuja.

Dopingu pakkujaks oli enam kui 40% juhtudest kaassportlane (joonis 11). Kui oma treener või juhendaja oli dopingu pakkumise tegijaks harva (2%), siis mõni teine treener või juhendaja juba oluliselt sagedamini (14%). Administratiivse või meditsiinilise tugipersonali liikmed tegid keelatud ainete või meetodite pakkumisi vähem kui 10% juhtudest. Neljandikule dopingu pakkumise saanutest oli selle teinud aga keegi teine, näiteks harrastussportlane (5 korral), sõber/tuttav (5), apteeker, poemüüja, kooliarst, teise riigi sportlane.

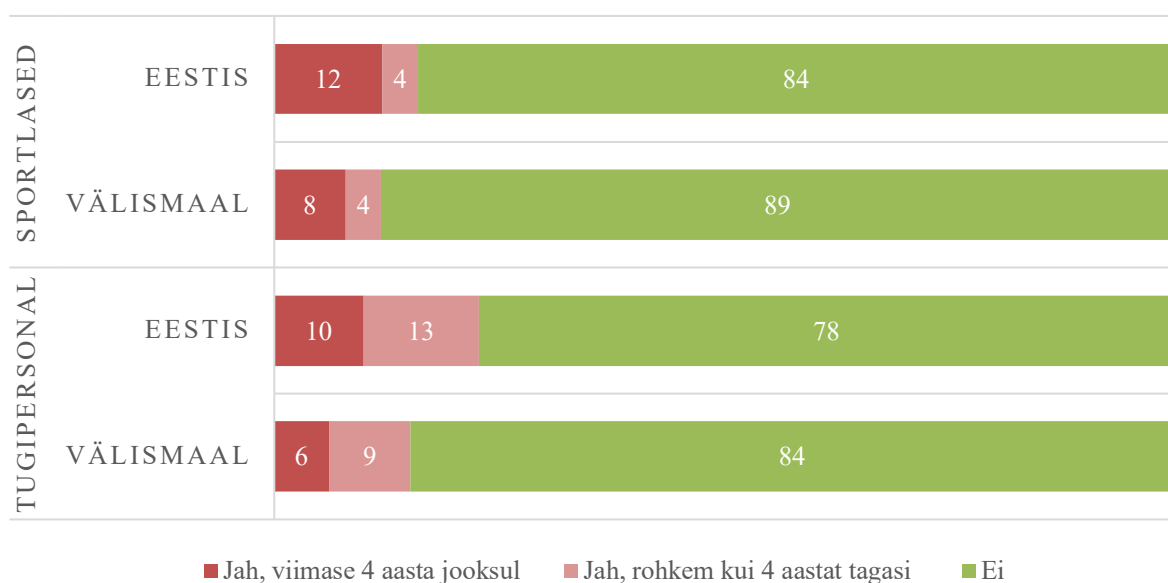
Soo, emakeele ega vanuse osas dopingu pakkujates olulisi erinevusi ei esinenud.

² Erinevused on mõlemal juhul ca 2%, mis võib tuleneda ka valimiveast.

Joonis 11. Dopingi pakkuja (% , n= 56)

Kui sportlastele ja tugipersonalile endale oli dopingi pakkumisi tehtud harva, siis teiste sportlaste puhul teatakse selliseid juhtumeid palju enam. Sealjuures on tugipersonal vastavate juhtumitega sportlastest paremini kursis (joonis 12). Mõnda Eesti sportlast, kellele on tehtud dopingi pakkumine, teab 16% sportlastest ja 23% tugipersonalist, selliste välismaal toimunud juhtumitega on kursis 12% sportlastest ja 15% tugipersonalist.

Joonis 12. Kas teatakse kedagi (sportlast), kellele on pakutud dopingut (% , n=1101)

Eestis teavad mõnda dopinguga pakkumise saanud sportlast keskmiselt oluliselt sagedamini jõutõstmise/tõstmise (50%), kulturismi/fitnessi (45%), suusatamise (44%), ujumise (29%), aerutamise/sõudmise/purjetamise (24%) ja kergejõustikuga (23%) seotud sportlased ja tugipersonal. Mõnda dopinguga pakkumise saanud välisriigi sportlast teavad enim samuti kulturismi/fitnessi (29%), jõutõstmise/tõstmise (27%), suusatamise (21%), ujumise (20%) ja kergejõustiku (18%) esindajad.

Vene emakeelega sihtrühma esindajad teavad sagedamini Eesti sportlasi, kellele on tehtud dopinguga pakkumisi viimase nelja aasta jooksul (14% vs 11%), eesti emakeelega vastajad aga sportlasi, kellele on pakutud keelatud aineid või meetodeid rohkem kui neli aastat tagasi (8% vs 3%). Samuti on viimase nelja aasta jooksul tehtud dopinguga pakkumistest enim teadlikud 19–24-aastased sportlased – Eestis teadis neist mõnda sellist sportlast 16% ja välismaal 11%. Teadlikkus rohkem kui neli aastat tagasi tehtud dopinguga pakkumistest välismaal suurenes sportlase vanuse kasvades – kuni 18-aastastest oli selliste pakkumistega kursis 1%, 33-aastastest sportlastest aga juba 8%.

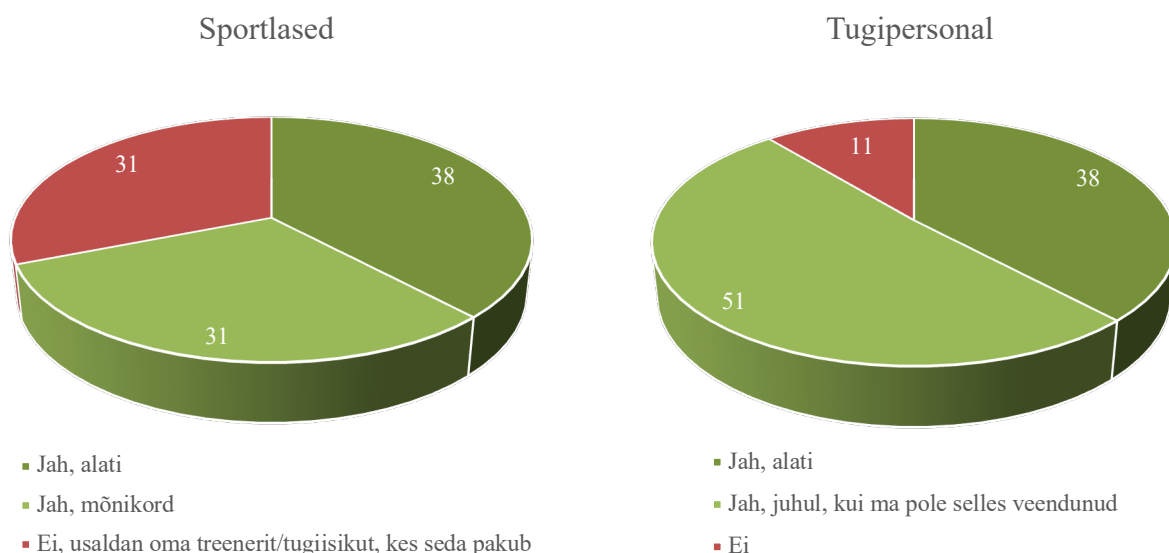
4. Käitumine

Planeeritud käitumise teooria mudelis (Ajzen & Fishbein) tuuakse välja, et nii inimese käitumise kavatsus kui käitumine ise määratakse selle käitumisega seostuvate teadmiste, hoiakute ning subjektiivsete normide kaudu. Sportlaste ja tugipersonali dopingu alase käitumise osas keskenduti antud uuringus ravimite ja toidulisandite kontrollimisele, dopingu kasutamise kogemustele ning sellest teatamise viisidele.

4.1. Ravimite ja toidulisandite kontrollimine

Pakutavate ravimite või toidulisandite spordis kasutamise lubatavust kontrollib alati 38% ning mõnikord 31% sportlastest (joonis 13). Samuti 31% ulatuses on sportlasi, kes seda ise ei kontrolli, vaid usaldavad pakkumise teinud treenerit või tugiisikut.

Ka tugipersonalist kontrollib oma sportlastele pakutavate ravimite või toidulisandite spordis kasutamise lubatavust alati 38% (joonis 13). Veidi enam kui pooled teostavad täiendavat kontrolli juhul, kui ainete spordis lubatavuses ei olda veendunud, pisut üle kümnendiku ei tee seda aga kunagi.

Joonis 13. Sportlastele pakutavate ravimite või toidulisandite spordis lubatavuse kontrollimine (% , n =1101).

Pakutud ravimi või toidulisandi lubatavust spordis kontrollivad enim 25–32-aastased sportlased (45%), samas kui treenerit või tugisikut usaldavad selles küsimuses vanemate vanusegruppidega võrreldes oluliselt sagedamini kuni 18-aastased sportlased (39%).

Naissoost tugipersonali esindajate seas on meestega võrreldes oluliselt enam neid, kes kontrollivad alati sportlastele pakutavate ravimite või toidulisandite lubatavust spordis, samas kui meestest ei tee seda mitte kunagi 15% (naistest 6%).

Ravimite või spordilisandite spordis lubatavust kontrollitakse enim EADSE ravimiotsingu moodulist, millele järgnevad Google vm otsingumootor ning küsimine mõnelt valdkonna eksperdilt (nt arst, farmatseut) (joonis 14). Kõige harvemini teostatakse ravimi või toidulisandi spordis lubatavuse kontrolli pöördudes otse EADSE poole.

Tugipersonali esindajad kontrollivad ravimite või spordilisandite spordis lubatavust sportlastest sagedamini EADSE ravimiotsingu moodulist ja küsivad ka otse EADSE-st.

Sportlaste seas on aga tugipersonalist enam levinud keelatud ainete või meetodite otsing Google'ist või muust otsingumootorist ning küsimine treenerilt, lähedaselt või tuttavalt.

Joonis 14. Ravimi või toidulisandi spordis lubatavuse kontrollimise viisid (% , mitu vastust, n=826)

EADSE ravimiotsingu moodulist kontrollivad sportlastele pakutavate ravimite või toidulisandite lubatavust spordis enam naised kui mehed ning eesti kui vene emakeelega sihtrühma esindajad. Teiste vanusegruppidega võrreldes kasutavad seda kanalit enim ka 25–32-aastased sportlased (76%).

Treenerilt küsivad ravimite või toidulisandite kasutamise lubatavuse üle oluliselt sagedamini vene kui eesti emakeelega sportlased. Samuti on selline kontrollimise viis enim levinud noorimate, kuni 18-aastaste sportlaste seas (45%).

Google'i või muu otsingumootori populaarsus ravimite või toidulisandite spordis lubatavuse kontrollimisel tugipersonali seas väheneb vanuse kasvades – kui 19–30-aastastest kasutab seda võimalust 44%, siis 61-aastastest või vanematest vaid 11%.

4.2. Dopingu kasutamine

Sportlastest tunnistab ise teadlikult mõne keelatud aine või meetodi (dopingu) kasutamist oma sportliku soorituse parandamiseks viimase nelja aasta jooksul 1% ning varasemal perioodil 0,3%. Uuringus osalenud treeneritest, juhendajatest vm tugipersonalist ei olnud endi sõnul keegi mõne sportlase keelatud ainete või meetodite kasutamisele teadlikult kaasa aidanud (nt tarvitama kallutamisel, manustamisel, tarvitajale transportimisel vms).

Mõnda sportlast, kes on viimase nelja aasta jooksul teadlikult kasutanud keelatud ainet või meetodit oma sportliku soorituse parandamiseks, aga ei ole senini reeglite rikkumisega vahele jäänud, teab kokku 7% sihtrühmast, sealjuures 8% sportlastest ja 4% tugipersonalist. Sellistest rohkem kui neli aastat tagasi aset leidnud juhtumitest on teadlik 5% ning siinkohal sportlaste ja tugipersonali teadlikkuses olulisi erinevusi ei esine.

Erinevate spordialade esindajatest teavad mõnda viimase nelja aasta jooksul dopingut kasutanud sportlast, kes pole sellega vahele jäänud, ülekaalukalt enim jõutõstmise/tõstmise (36%) ja kulturismi/fitnessi (33%) ning keskmisest sagedamini ka suusatamise (12%) valdkonna esindajad. Rohkem kui nelja aasta eest aset leidnud analoogsete juhtumitega on keskmisest märkimisväärselt enam kursis kergejõustiku (14%), kulturismi/fitnessi (12%), jõutõstmise/tõstmise (10%), suusatamise (9%), ujumise (9%) ja võrkpalli (9%) sportlased ja tugipersonal.

Rohkem kui neli aastat tagasi dopingut kasutanud sportlastest, kes ei ole sellega vahele jäänud, teavad enim 25–32- ja 33-aastased või vanemad sportlased (9%) ning 61-aastased ja vanemad tugipersonali esindajad (17%).

4.3. Dopingu pakkumisest teavitamine

Iseendale tehtavast dopingu pakkumisest eesmärgiga parandada sportlikku sooritust, teavitaks (või on juba teavitanud) kedagi pea 60% sihtrühmast (joonis 15). Sellisest sõbrale või tuttavale tehtud pakkumisest annaks teada 41%, võõrale tehtud pakkumisest pea kolmandik ning juhul kui pakkuja ise on sõber või sugulane, annaks pakkumisest teada ligi neljandik sihtrühmast.

Mitte ühelgi juhul ei läheks tehtud dopingu pakkumisest kedagi teavitama kokku 17% sihtrühmast, sealjuures 18% sportlastest ja 14% tugipersonalist. Enam kui viiendikul

sihtrühmast puudub antud küsimuses seisukoht, sportlastest ei oska siinkohal hinnangut anda 18% ning tugipersonalist neljandik.

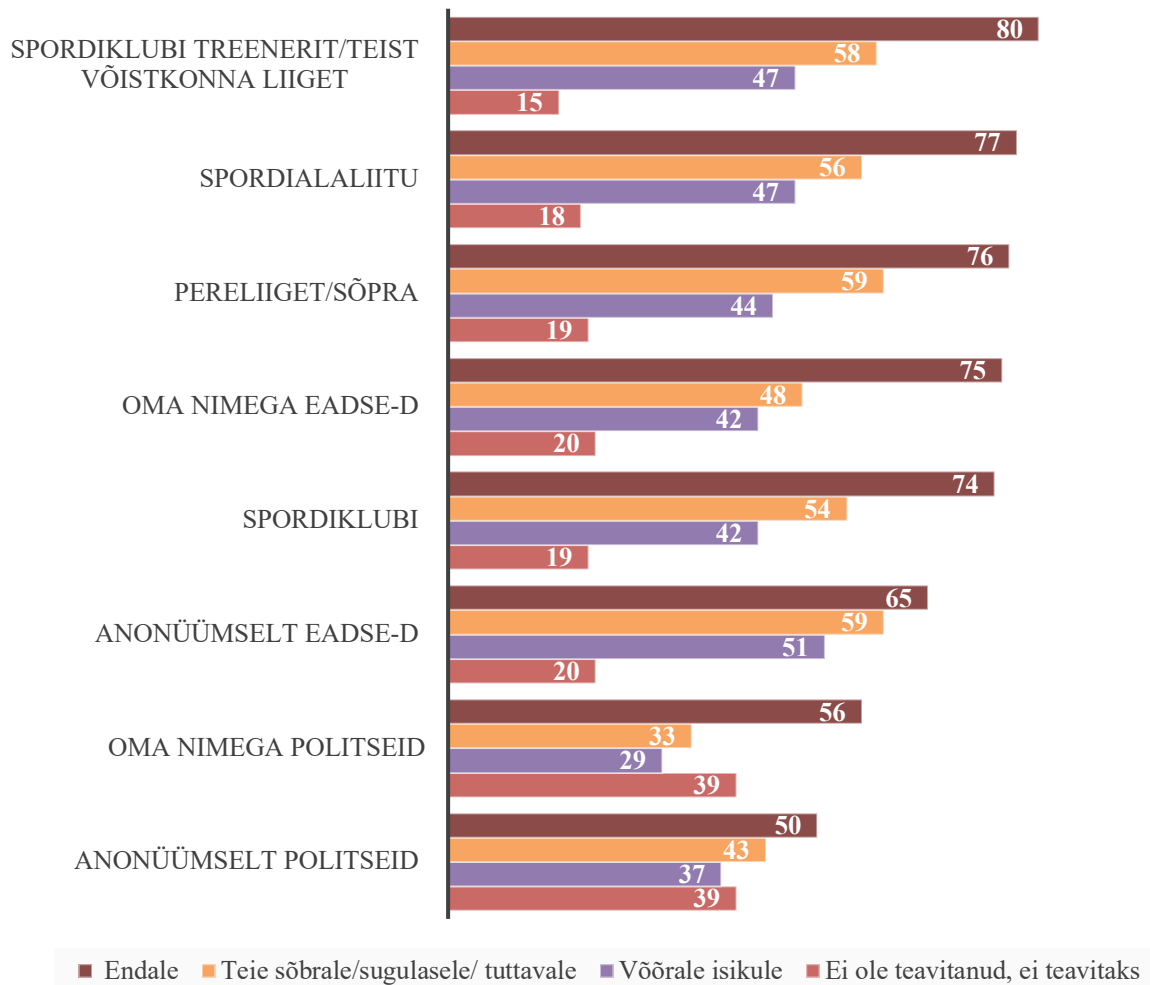
Joonis 15. Sportliku sooritamise parandamiseks tehtud dopingu pakkumisest teavitamine (%; n=1101).

Spordialadest ei teavitaks endale tehtud dopingu pakkumisest kõige sagedamini kulturismi/fitnessi (67%), lauatennise/sulgpalli/tennise (51%), jäähoki (51%) ja jõutõstmise/tõstmise (51%) ning sõbrale või sugulasele tehtud pakkumisest kulturismi/fitnessi (76%), lauatennise/sulgpalli/tennise (75%), judo/maadluse/poksi (75%), jõutõstmise/tõstmise (67%), korvpalli (65%) ja jäähoki (68%) sportlased ja tugipersonal. Võõrale isikule tehtud dopingu pakkumise jätkaks enda teada enim kulturismi/fitnessi (88%), jõutõstmise/tõstmise (84%), lauatennise/sulgpalli/tennise (84%), jäähoki (75%) ja korvpalli (72%) esindajad. Kui dopingu pakkujaks on sõber või sugulane, jätkaksid sellest sagedaimini teatamata kulturismi/fitnessi (88%), jäähoki (87%), lauatennise/sulgpalli/tennise (86%), judo/maadluse/poksi (86%), korvpalli (81%) ja jõutõstmise/tõstmise (81%) sportlased ja tugipersonal.

Nii isendale, sõbrale/sugulasele kui võõrale isikule tehtud dopingu pakkumisest teavitaksid kedagi sagedamini naised kui mehed ning eesti keelt emakeelena kõnelevad kui vene emakeelega sihtrühma esindajad. Naised ja eesti emakeelega isikud teataks dopingu pakkumisest enim ka siis, kui pakkuja oleks nende sõber või sugulane.

Vanusegruppidest teavitaks nii endale, sõbrale/tuttavale kui võõrale tehtud dopingu pakkumisest noorematest vanusegruppidest oluliselt harvemini 33-aastased ja vanemad

sportlased. Tugipersonalist läheks nii sõbrale/tuttavale kui võõrale tehtud dopingu pakkumisest kedagi teavitama samuti kõige harvem vanima, 61-aastaste ja vanemate vanusegrupi esindajad. Keelatud aine või meetodi pakkumistest teavitataks korraga väga mitmel eri viisil. Isendale tehtud pakkumisest teavitaks vähemalt kolmveerand pakkumise saajatest nii spordiklubi treenerit/teist võistkonna liiget, spordialaliitu, pereliiget/sõpra, oma nimega EADSE-d kui spordiklubi (joonis 16).

Joonis 16. Keda keelatud aine või meetodi pakkumisest teavitati/teavitataks (% ,mitu vastust, n=684)

Kui dopingu pakkumise saaks sõber või sugulane, annaks vähemalt pooled sihtrühma esindajad sellest teada nii spordiklubi treenerile/teisele võistkonna liikmele, pereliikmele/sõbrale, anonüümselt EADSE-le, spordialaliidule kui spordiklubile. Võõrale isikule tehtud pakkumisest teatatakse kõige harvemini, kuid siiski annaks ligi pooled sportlased ja tugipersonali liikmed vastava info anonüümselt edasi EADSE-le, spordiklubi treenerile/teisele võistkonna liikmele ja spordialaliidule.

KOKKUVÕTE JA JÄRELDUSED

OÜ Eesti Uuringukeskus viis 2023. aasta oktoobris Kultuuriministeriumi tellimusel läbi uuringu, mille eesmärk oli saada ülevaade Eesti tipp sportlaste, treenerite ja tugipersonali kokkupuutest dopinguga ja dopingu tarvitamisest nende hulgas. Uuringus käsitleti nii dopinguga seotud teadmisi, hoiakuid, norme kui käitumist.

Teadmiste osas selgus, et dopinguga ehk keelatud ainete ja meetodite olemusega on endi hinnangul väga hästi kursis 18% ja küllaltki hästi kursis 65% sportlastest ja nende tugipersonalist, samas kui puudulikuks peab enda teadmisi 16% sihtrühma esindajatest. Teadlikkus dopinguvastastest reeglitest on dopinguga olemusega võrreldes madalam – väga heaks hindab oma teadmised sellest 16%, küllaltki heaks 57% ning puudulikuks 26% sihtrühmast.

Dopinguga teemaliste hoiakute kaardistamine näitas, et dopinguga kasutamist ei peeta valdavalt aktsepteeritavaks. Vähemalt 90% sihtrühmast ei pea seda õigustatuks olukorras, kus on väike vahele jäämise võimalus, dopinguga abil saab sportlikult kõrge tulemuse, mitmed teised sportlased kasutavad dopinguga või eeldusel, et keelatud ainete kasutamine käibki spordi juurde. Samas suhtutakse dopinguga kasutamisse tolerantsemalt, kui see toimub ravi eesmärgil, kuid ilma eriotstarbelise loata või keelatud aine või meetod ei ole sportlase tervisele ohtlik.

Sportlaste dopinguga kasutamise ja tugipersonali dopinguga kasutamisele kaasa aitamise (nt dopinguga vahendamise, tarvitamisele õhutamise jms) eest **karistamist** peavad pea kõik sihtrühma esindajad vajalikuks (99%). Enim toetatakse sealjuures nii sportlaste kui tugipersonali karistamist vastavalt hetkel spordis kehtivatele reeglitele (70–80%). Kehtivatest reeglitest rangemat karistamist või kriminaalkaristuse rakendamist pooldatakse sagedamini tugipersonali kui sportlaste dopinguga reeglite vastaste eksimuste korral.

Antidopinguga alase koolituse on kokku läbinud 47% uuringus osalenud sportlastest ja 55% tugipersonalist. Kõige sagedamini on koolitus läbitud viimase kahe aasta jooksul. Pea 70% antidopinguga alasel koolitusel käinud tugipersonalist ja ligi pooled sportlastest on läbinud Eesti Antidopinguga ja Spordieetika SA korraldatud antidopinguga alase koolituse.

Antidopinguga alase koolituse läbinud sportlased ja nende tugipersonal hindavad oma teadmisi nii dopinguga olemusest kui dopinguvastastest reeglitest oluliselt paremaks kui koolituse mitte läbinud. Koolituse viimasel kahel aastal läbinutest hindavad oma teadmisi nii dopinguga olemisest kui dopinguvastastest reeglitest kas väga heaks või küllaltki heaks üle 90%, samas kui koolitusel üldse mitte osalenutest 26% pole kursis dopinguga olemusega ja 42% dopinguvastaste reeglitega. Samuti on viimasel kahel aastal antidopinguga alase koolituse läbinud kõige harvemini seisukohal, et dopinguga tarvitamine on teatud juhtudel siiski õigustatud. Seega võib uuringu tulemuste põhjal öelda, et antidopinguga alase koolituse läbimine mõjutab positiivselt nii sihtrühma teadlikkust dopinguga olemusest ja dopinguvastastest reeglitest kui ka dopinguga kasutamist puudutavaid hoiakuid.

Kuna 2023. aasta sügisel oli ligi pooltel sihtrühma esindajatest veel antidopinguga alane koolitus läbimata, siis tasub kindlasti panustada sellesse, et koolituse läbinud sportlaste ja nende tugipersonali osakaal võiks kasvada.

Dopinguga seotud normide puhul ilmnes, et keelatud ainete ja meetodite kasutamist peetakse enam levinuks enda vahetust lähedusest kaugemal – ligi 70% sihtrühma arvates on doping levinud välismaal mõnel teisel spordialal ja 60% hinnangul välismaal harrastusspordis. Ka Eestis peetakse dopingut enam levinuks harrastusspordis (48%) ja mõnel muul spordialal (39%), kui alal, millega ise seotud ollakse (9%). Samas välismaal peetakse ka enda spordialal dopingut oluliselt enam levinuks kui Eestis (28%). Pea pool sportlastest ja nende tugipersonalist on seisukohal, et doping on levinud, kuna pettuste esinemine spordis on paratamatu ning kümnendiku hinnangul käib doping spordi juurde.

Dopingut peetakse ohtlikuks nii Eesti tipp- kui harrastusspordi **mainele**. Suurima ohuna nähakse dopingut tippspordi mainele üldiselt – ohtlikuks peab seda kokku 83% sihtrühmast, sealjuures 44% väga ohtlikuks. Üldist spordi mainet ohustab doping 78%, endaga seotud spordiala mainet 59% ja harrastusspordi mainet üldiselt 50% sihtrühma esindajate hinnangul.

Keelatud ainete või meetodite ehk **dopingu pakkumisi** on tehtud Eestis viimase nelja aasta jooksul 3% ja rohkem kui neli aastat tagasi 2% sihtrühma esindajatele. Välismaal on selliste pakkumiste osaliseks saanud mõlemad perioodil 1%. Nii „ei oska öelda“ kui „ei soovi vastata“ vastuste osakaal on nii Eestis kui välismaal tehtud dopingu pakkumiste puhul samuti 1%, millest tulenevalt on võimalik, et dopingu pakkumiste osakaal võib tegelikkuses olla pisut suurem.

Dopingu pakkumise saanud sportlased tõid välja, et **keelatud aine pakkujaks** oli 43% juhtudest kaassportlane. Kui oma treener või juhendaja oli dopingu pakkumise tegijaks harva (2%), siis mõni teine treener või juhendaja juba oluliselt sagedamini (14%). Administratiivse või meditsiinilise tugipersonali liikmed tegid keelatud ainete või meetodite pakkumisi vähem kui 10% juhtudest.

Kui sportlastele ja tugipersonalile endale oli dopingu pakkumisi tehtud harva, siis **teiste sportlaste** puhul teatakse selliseid juhtumeid palju enam. Mõnda Eesti sportlast, kellele on tehtud dopingu pakkumine, teab 16% sportlastest ja 23% tugipersonalist, selliste välismaal toimunud juhtumitega on kursis 12% sportlastest ja 15% tugipersonalist.

Dopinguga seotud käitumise osas ilmnes, et pakutavate ravimite või toidulisandite spordis kasutamise lubatavust kontrollib alati 38% ja mõnikord 31% sportlastest, 31% sportlastest usaldavad aga selles osas pakkumise teinud treenerit või tugiisikut. Tugipersonalist kontrollib oma sportlastele pakutavate ravimite või toidulisandite spordis kasutamise lubatavust alati samuti 38%, 51% teostab täiendavat kontrolli juhul, kui ainete spordis lubatavuses ei olda veendunud ning 11% ei tee seda kunagi. Ravimite või spordilisandite spordis lubatavust kontrollitakse enim EADSE ravimiotsingu moodulist, millele järgnevad Google vm otsingumootor ning küsimine mõnelt valdkonna ekspertilt (nt arst, farmatseut).

Eesti Antidopingu ja Spordieetika Sihtasutus (EADSE) viis perioodil 2019–2022 Eesti sportlaste seas läbi keskmiselt 350–400 testimist aastas, mille käigus tuvastati dopingu tarvitamine 0,4% testidest. Rahvusvahelised tippspordlaste dopingu kasutamise uuringuid näitavad, et dopingut kasutavad 1-2% sportlastest (Ulrich et al., 2018). Eestis tunnistab käesoleva uuringu tulemuste põhjal ise teadlikult oma sportliku soorituse parandamiseks **dopingu kasutamist** viimase nelja aasta jooksul 1% ning varasemal perioodil 0,3%. Uuringus

osalenud treeneritest, juhendajatest vm tugipersonalist ei olnud endi sõnul keegi mõne sportlase keelatud ainete või meetodite kasutamisele teadlikult kaasa aidanud.

Mõnda teist sportlast, kes on viimase nelja aasta jooksul teadlikult kasutanud keelatud ainet või meetodit oma sportliku soorituse parandamiseks, aga ei ole seni reeglite rikkumisega vahele jäänud, teab kokku 7% sihtrühmast, sealjuures 8% sportlastest ja 4% tugipersonalist. Sellistest rohkem kui neli aastat tagasi aset leidnud juhtumitest on teadlik 5% ning siinkohal sportlaste ja tugipersonali teadlikkuses olulisi erinevusi ei esine.

Iseendale tehtavast **dopingu pakkumisest** eesmärgiga parandada sportlikku sooritust, teavitaks (või on juba teavitanud) kedagi 58%, sõbrale või tuttavale tehtud pakkumisest 41%, võõrale tehtud pakkumisest 32% ning juhul kui pakkuja ise on sõber või sugulane, annaks pakkumisest teada 26% sihtrühmast. Mitte ühelgi juhul ei läheks tehtud dopingu pakkumisest kedagi teavitama kokku 17% sihtrühmast, sealjuures 18% sportlastest ja 14% tugipersonalist.

Dopingu pakkumistest teavitataks korraga väga mitmel eri viisil. Isendale tehtud pakkumisest teavitaks vähemalt kolmveerand pakkumise saajatest nii spordiklubi treenerit/teist võistkonna liiget, spordialaliitu, pereliiget/sõpra, oma nimega EADSE-d kui spordiklubi. Kui dopingu pakkumise saaks sõber või sugulane, annaks vähemalt pooled sihtrühma esindajad sellest teada nii spordiklubi treenerile/teisele võistkonna liikmele, pereliikmele/sõbrale, anonüümselt EADSE-le, spordialaliidule kui spordiklubile. Võõrale isikule tehtud pakkumisest annaks ligi pooled sportlased ja tugipersonali liikmed teada anonüümselt EADSE-le, spordiklubi treenerile/teisele võistkonna liikmele ja spordialaliidule.

Uuringu tulemustest ilmnes ka **olulisi erinevusi** dopingu teemalistes teadmistes, hoiakutes, normides ja käitumises **soo, emakeele, vanuse ja spordialade** põhjal.

Naised on meestest harvemini seisukohal, et dopingu kasutamine on teatud juhtudel õigustatud, arvavad meestest sagedamini, et dopingu kasutamine on Eestis ja välismaal levinud nii nende kui muudel spordialadel ning näevad dopingu kasutamises sagedamini ohtu nii oma spordiala mainele kui tippspordi ja harrastusspordi mainele tervikuna.

Naissoost tugipersonali esindajate seas on meestega võrreldes oluliselt enam neid, kes kontrollivad alati sportlastele pakutavate ravimite või toidulisandite lubatavust spordis. Ka isendale, sõbrale/sugulasele või võõrale isikule tehtud dopingu pakkumisest teavitaksid kedagi sagedamini naised kui mehed. Naised teataks dopingu pakkumisest enim ka siis, kui pakkuja oleks nende sõber või sugulane.

Keele põhiselt tasuks senisest enam rõhku panna dopingu teemalisele teavitustööle **vene emakeelega** sportlaste ja tugipersonali seas. Uuringust selgus, et võrreldes eesti emakeelega sihtrühma esindajaga on nad vähem kursis dopinguvastaste reeglitega ja peavad dopingu kasutamist sagedamini erinevatel juhtudel õigustatuks. Vene emakeelega sportlased ja tugipersonal on sagedamini veendunud, et keelatud ainete ja meetodite kasutamine on nende spordialal levinud nii Eestis kui välismaal ning spordis on alati pettusi. Samuti teavad nad sagedamini Eesti sportlasi, kellele on tehtud viimase nelja aasta jooksul dopingu pakkumisi, kuid samas on vähem valmis nii isendale, sõbrale/sugulasele kui võõrale isikule tehtud dopingu pakkumisest kedagi teavitama.

Vanusegruppide võrdluses tõusid positiivselt esile 25–32-aastased sportlased, kes on endi hinnangul teiste vanusegruppidega võrreldes paremini kursis nii dopingu olemuse kui dopinguvastaste reeglitega. Nad peavad ka dopingu kasutamist harvem erinevatel juhtudel õigustatuks ning soovivad dopingu tarvitamisele kaasa aidanud tugipersonalile spordis hetkel kehtivatest reeglitest karmimaid karistusi. Selle vanusegrupi sportlased kontrollivad enim ka neile pakutud ravimi või toidulisandi spordis lubatavust.

Spordialade võrdluses tõusid teiste seast läbivalt enim esile **kulturism/fitness ja jõutõstmine/tõstmine**. Kulturismi/fitnessi ja jõutõstmise/tõstmise esindajad peavad dopingu kasutamist kõige sagedamini teatud juhtudel õigustatuks ning Eestis ja välismaal enda spordialal ülekaalukalt enim levinuks. Samuti on nad saanud eri perioodidel Eestis ise enim dopingu pakkumisi ning teavad ka keskmisest oluliselt sagedamini Eestis mõnda teist dopingu pakkumise saanud sportlast. Lisaks teavad nad ülekaalukalt enim mõnda viimase nelja aasta jooksul dopingut kasutanud sportlast, kes pole sellega vahele jäänud.

Kulturismi/fitnessi esindajate seas on ka suurim osakaal antidopingu alasel koolitusel mitte osalenuid (86%) ning endale tehtud dopingu pakkumise korral sellest mitte teavitajaid (67%).

Kokkuvõttes väärib tähelepanu, et kuigi isiklikku dopingu kasutamist tunnistasid uuringus väga vähesed (1%) ning ka dopingu pakkumisi oldi saanud harva (2–3%), siis **mõnda teist sportlast**, kes on viimase nelja aasta jooksul kasutanud sportliku soorituse parandamiseks teadlikult dopingut, aga ei ole seni vahele jäänud, teab kokku 7% sihtrühmast. Samuti on arenguruumi dopingut puudutavates hoiakutes, kuna mitmetel juhtudel peetakse dopingu kasutamist siiski õigustatuks ning endale või teistele tehtud dopingu pakkumisest ei teavitataks tihti kedagi. Uuringu tulemuste põhjal võib ka eeldada, et nii teadlikkuse parandamisele kui hoiakute muutmisele aitaks kaasa sihtrühma suurem kaasamine antidopingu alastele koolitustele, kus pole veel osalenud ligi pooled sportlased ja nende tugipersonal.

Kasutatud kirjandus

EADSE (2023). Intervjuu EADSE juhatuse liikmega, 10.11.2023

Ulrich, R., Pope, H. G., Cléret, L., Petróczi, A., Nepusz, T., Schaffer, J., Kanayama, G., Comstock, R. D., & Simon, P. (2018). Doping in Two Elite Athletics Competitions Assessed by Randomized-Response Surveys. *Sports Medicine*, 48(1), 211–219. <https://doi.org/10.1007/s40279-017-0765-4>

U.S. Athlete Doping Prevalence Study | NORC at the University of Chicago. (s.a.). Salvestatud 7. detsember 2023, <https://www.norc.org/research/projects/us-athlete-doping-prevalence-study.html>

WADA (2021). 2021 Anti-Doping Testing Figures. https://www.wada-ama.org/sites/default/files/2023-01/2021_anti-doping_testing_figures_en.pdf